

Troll och människor I

”Monarkmötet”

I denna novell möts två monarker, kung Oskar II av Sverige och Norge och Kejsar Johannes av Portugallien. (Det finns en hel roman om den senare, Kejsarn av Portugallien, där man får förklaringen till att han blivit tokig och kallar sig kejsare.) Vad får ni för uppfattning om ”kejsaren” och hur ser kungen på honom? Hur ser folket på honom? (Leta exempel ur texten!) Vad får ni för uppfattning om kungen som person?

Vad är det som kommer fram vid deras samtal som folket tycker om att höra?

Det som framkommer vid deras samtal har vi lättare att förstå om vi sätter in texten i ett historiskt sammanhang. Ta reda på mer om unionen mellan Sverige och Norge och hur läget var på 1880-talet när novellen utspelas. Novellen skrevs 1908. Hur var situationen då?

När novellen publicerades i *Troll och människor* år 1915 la Lagerlöf till det sista stycket. Diskutera hur ni uppfattar de två sista frågorna:

Men när visar sig för oss den store fridsfurste, som inte kan se människor lida och byar brännas och åkrar nedtrampas? När kommer han, som vill offra kronans ära och glans för att ge den förtvivlade världen fred?

Jämför novellens början och slut. Vilket tidsperspektiv får man på det som berättas? Är flera tidsplan närvarande samtidigt i novellen?

Lagerlöf beskriver i början av novellen något mycket mänskligt, nämligen att människorna glömde att uppvakta kungen när han kom. Kan du förstå vad som hände? Har det hänt dig att du någon gång har förberett dig för något viktigt och högtidligt och sedan glömt bort vad du hade planerat att göra? Berätta!

”Bortbytingen”

Denna novell är snarare en konstsaga, en berättelse med sagodrag skriven av en namngiven författare. Vilka sagodrag hittar du?

Hur har Lagerlöf gjort för att läsaren ska komma in i handlingen?

Vem möter vi först i novellen? Vems perspektiv på händelserna dominerar?

I vilken ordning är händelserna berättade? Varför berättar människobarnet

parallellerna mellan trollungens liv hos hans föräldrar och hans liv hos trollmammans?

Vad menar mannen med att det är bondhustrun som räddat deras barn?

Beskriv skillnaderna mellan mannen och hustrun.

Jämför hur trollungens utseende beskrivs med människobarnets utseende.

Vilka åsikter om troll kommer fram i texten? Hur reagerar exempelvis människorna runt bondhustrun när hon tar hand om trollungen?

Tänk dig in i föräldrarnas situation: hur skulle du handla i en liknande situation?

Slutar sagan lyckligt, tycker du? För vem eller vilka slutar den lyckligt i så fall?

Vilket budskap ser du i texten?

Man kan läsa denna konstsaga symboliskt. Vad skulle trollen då vara en symbol för? Vad finns det för ledtrådar till att tolka trollen så? Ser du fler symboler som kan vara viktiga för budskapet?

Finns det några hänvisningar till andra texter?

I flera av Lagerlöfs texter finns ett "vi och dom-perspektiv" där "vi" är vanliga människor medan "dom" är människor som är annorlunda och svåra att förstå. Jämför synen på "dom" i "Bortbytingen" och "En historia från Halland".

"En historia från Halland"

Denna novell skrev Lagerlöf eftersom hon glömt att ta med landskapet Halland i Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige. Vad i novellen handlar om landskapet Halland?

Under Lagerlöfs tid var det vanligt att man beskrev romer och "resande" nedsättande. På vilket sätt är Lagerlöfs text ett exempel på detta? Diskutera hur Lagerlöfs beskrivning av "tattare" kan uppfattas idag?

Skriv om novellen så att den bättre passar in på hur vi ser på olika folkgrupper idag. Bestäm själv från vilket stycke i texten som novellen behöver skrivas om.

"En gammal fäbodsägen"

Läs fram till s. 86 ”Du har varit för säker...” och skriv sedan ett eget slut på novellen, alternativt prata med varandra om hur ni tror att novellen ska sluta. Vad finns det för ledtrådar i texten till era spekulationer? Läs sedan Lagerlöfs slut och jämför.

Ta reda på vad som är utmärkande för en sägen. Stämmer det med denna novell?

I novellen diskuteras begreppet lycka. Mannen säger inledningsvis följande:

Ja, se lyckan [...] den är då ofta bara som ett sån't där köttstycke, som jag lägger ut åt vargarna, för att de ska lockas så långt fram, att jag kan komma åt att skjuta ner dem. Det är, just när det har gått en som mest väl i händer, som en ska se opp, att inte olyckan ligger i bakhåll och faller en.

Vad kan han mena med det? Prata med varandra om hur ni ser på lycka.

”Tjänsteanden”

Hur är förhållandet mellan skomakaren och hans gesäll från början och hur förändras det genom novellen?

Hur påverkas Konstantin av sin ’spirrtus’? Vad är positivt och vad är negativt med den?

Lagerlöf jämför ’spirrtus’ med missbruk av brännvin: ”De kunde inte låta bli det, fastän de visste, att det förstörde dem.” Idag skulle vi jämföra med alla slags droger. Skriv en kortversion av novellen. Förlägg den till nutid och överför tron på ’spirrtus’ till tron på lyckodroger.

Detta är delvis en sorts spök- eller skräckhistoria. Vilka spök- och skräckhistoriedrag finns i den?

”Vattnet i Kyrkviken”

Den här novellen handlar om konflikten mellan kristendom och folktro. Innan du läser den kan det vara bra att ta reda på mer om den gamla tron på företeelser som näcken, tomten och skogsrået.

Prästen vill förbjuda människorna i sin församling att tro på näcken, tomten och skogsrået, men han blir motarbetad. Vad händer när han ber till Gud ”om du ser, att mitt arbete aldrig ska bära frukt, så ge mig ett tecken, och jag ska upphöra att vara präst”?

Novellen handlar också om att man inte kan komma undan ödet. Hur

illustrerar Lagerlöf detta i novellen?

Präster i Lagerlöfs författarskap utsätts ofta för olika filosofiska frågeställningar och moraliska dilemman. Prästen i denna berättelse hamnar i ett svårt moraliskt dilemma. Diskutera prästens lösning och om han hade kunnat handla annorlunda.

Läs också Erik Johan Stagnelius dikt "Näcken" och jämför den med denna Lagerlöfnovell.

Dikten finns här på Litteraturbanken i Stagnelius Samlade skrifter 1 s. 370)

"Slätterherrarna i Ekolsund"

Novellen är en så kallad lärodikt – en genre som går tillbaka till antikens litteratur och var vanligt förekommande i västerländsk litteratur fram till 1800-talet. Ta reda på mer vad som utmärker en lärodikt. Varför tror du att Lagerlöf använder den här formen?

Ta reda på mer om Christopher Polhem.

Vilka lärdomar lyfts fram i novellen? Vad har dessa lärdomar för relevans för oss idag?

"Den heliga bilden i Lucca"

Läs inte hela novellen på en gång utan bara fram till mitt på sidan 178, t.o.m. meningen: "De var säkrare än någonsin, att deras böner skulle bli hörda."

Det gamla paret, som säljer allt för att gå till den heliga bilden i Lucca, vågar offra allt för sin tro. De tar den predikande munkens ord på allvar när han bildligt säger att det kommer att "vedergällas hundrafalt" när man offrar pengar till den heliga bilden. Här ställer Lagerlöf tro mot förnuft. Vilka varningar får de höra både av människor och av jungfru Maria som möter dem i Lucca? Hur reagerar de på dessa varningar?

Vilket råd skulle du ha gett dem, att vara förnuftiga och behålla sin åsna och sin mark eller lita på sin tro?

Vi möter också i texten en rad människor vars böner inte har blivit hörda. Vad är förklaringen till det, enligt jungfru Maria?

Diskutera det Maria säger: "Det är en god sak med en fast tro, men det kan inte vara tillräckligt för att Gud skall höra era böner. Ni kunde ju lätt önska er något, som vore er själva till skada. [---] Det kan ju hända, att han först

vill lära er att vara nöjda med det goda, som har blivit er beskärt.”

Spekulera framåt från s. 178. Skriv eller prata om hur ni tror att det går för dem. Vad har ni för stöd i texten för era spekulationer? Läs sedan slutet och jämför med era spekulationer.

Denna novell skulle också kunna kallas för en legend. Ta reda på vad som är utmärkande för en legend och sök efter legenddrag.

Sök reda på Palermo och Lucca och se på en karta hur de färdas.

”Vägen mellan himmel och jord.”

Novellen slutar med en lovsång till musiken som de två äldre männen menar kommer från himlen:

Det är något eget med musiken. [---] Det är kanske så, att den inte hör riktigt hemma här på jorden. Herre Gud, bror, när man tänker efter, så är den ju rakt ingenting. Man kan inte ta på den, och den kan inte säga en något, som man förstår och begriper. Tror inte bror, att musiken är det språket, som talas där långt borta, [---] fast det bara är ett svagt genljud, som kommer ner till oss?

Vilka är de två gamla männen? Lagerlöf har skrivit om dem tidigare, när de var i sin krafts dagar. I vilken roman?

Vad betyder musik för dig? Skriv först på egen hand och diskutera sedan tillsammans.

Om novellen skulle handla om dig. Vilka fem olika vägar skulle det finnas i ditt liv att välja mellan en sista dag? Vad skulle du välja?

”Två spådomar”

Selma Lagerlöf blir spådd vid två tillfällen i sitt liv. Vad förutsäger de två spådomarna? På vilka punkter är de lika? Vad är det för skillnad i tillvägagångssätt och trovärdighet mellan de två spådomarna?

Diskutera följande yttrande av Selmas farmor efter den första spådomen: ”Jag är nöjd, då jag får veta, att hon blir en hygglig människa. Det är egentligen det enda, som är viktigt att få reda på.” Håller ni med?

Bland de avsnitt i novellen som handlar om hur spådomarna går i uppfyllelse finns en beskrivning av den unga Selmas första starka läsoplevelser av romanen Oceola: ”Det är den boken, som gör, att jag vid mina unga år redan vet, att vad jag helst vill syssla med under mina

kommande dagar, det är att skriva romaner.” Försök att själv minnas om du har några sådana avgörande minnen av läsning i första hand eller av något annat som du är väldigt intresserad av. Försök att skriva om detta i Lagerlöfs stil.

Lagerlöf tar spådomen som en förevändning för att berätta om sitt liv. ”Jag är nio år...”, ”Jag är femton år...” etc. Hon skriver i presens fastän det är den vuxna författaren som ser tillbaka. På så sätt får hon större närvarokänsla. Skriv om era egna liv på samma sätt och välj olika åldrar som utgångspunkt, men skriv i presens.

Hur ser ni på spådomar? Tror ni på dem eller ej? Finns det några faror i att tro på spådomar? Diskutera med varandra.

”Tal vid Nobelfesten”

Lyssna först på talet: <http://www.ur.se/Tema/Retorik-ratt-att-tala-vett-att-lyssna/Tal-vi-minns/Tacktal> (skrolla ner på sidan för att hitta talet).

”Det är så, att jag har råkat i stora skulder”, säger Lagerlöf i talet. Vad menar hon? Vilka står hon i skuld till?

Vad lär vi oss om Lagerlöfs utveckling till författare av talet?

Hur bygger Lagerlöf upp sitt tal? Vilka retoriska drag har texten?

Skriv ett eget tacktal, det kan vara tack för något du fått eller ett påhittat tacktal.

”Hem och Stat”

Sök reda på fakta om Rösträttsreformen först innan du läser talet, för att sätta in det i ett historiskt sammanhang.

Vilka olika argument för kvinnans rösträtt framför Lagerlöf i talet?

Vilka idéer i talet utgår från vad vi idag skulle kalla likhetsfeminism, det vill säga uppfattningen att skillnader mellan män och kvinnor är kulturellt konstruerade, och vilka utgår från särartsfeminism, det vill säga uppfattningen att biologiska skillnader finns och att dessa har social betydelse?

Finner hon några argument mot kvinnans rösträtt?

Undersök vilka retoriska grepp som används i talet.

”Anders Fryxell”

Denna text är ett tal som Lagerlöf höll vid avtäckningen av en staty av prästen och historikern Anders Fryxell. Vilken bild av honom får läsaren/lyssnaren?

Hur har Lagerlöf byggt upp talet, vilka olika avdelningar innehåller det?